Filim 71

GÖSTERİ SAATLERİ / HER GÜN (Pazartesi dışında) 14.00 16.30 19.00 ve 21.30

Kapaklar / Sungu Çapan

FİLİM 71 / Türk Sinematek Derneği'nin yayın organı olarak ayda bir yayınlanır / Sahibi: Türk Sinematek Derneği adına Onat Kutlar Yazı işleri sorumlusu Ömer Pekmez / Bu sayıyı hazırlayan Jak Şalom / Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir, dergiyi bağlamaz / Yönetim Yeri Türk Sinematek Derneği, SıraselvilerCaddesi, No. 65, Beyoğlu, İstanbul / Tel 49 87 43 / P.K. 307 Beyoğlu / Yıllığı 24 liradır / Dizgi ve Baskı Fono Matbaası / Baskı tarihi 9/1/1971

sinematek 1971

Geçen sayımızın önsözünde belirttiğimiz gibi bu yıl Türk Sinematek'i için bir aşama yılı olmak yolundadır. Bir ay önce, gösterilen başlamadan yayınladığımız «FİLİM 70»te Sinematek'in kendine ait bir merkeze ve salona kavuşmasının önemini belirtmiştik. O zamanlar merkezimizde bir çok eksikliklerimiz vardı. Bugün bile herşeyi tamamlamış değiliz. Ama Türk sinema seyircisinin kendi kendine kazandırdığı bu kurum ve merkez hergün biraz daha tamamlanmakta, güzelleşmekte, görevlerini daha iyi yerine getirebilir duruma gelmektedir.

Bu ayın haberi ise, programımızdan anlaşılabileceği gibi Sinematek gösterilerinin ve çalışmalarının çok daha tatmin edici bir düzeye ulaşma yolunda oluşudur. Ocak ayında Sinematek'in üyelerine sunacağı 18 filimlik gösteri dizisi, en eski ve imkânlı sinematekler için bile, nesnel bir bakışla «övünülecek bir program»dır. Başta Sovyet ve dünya sinemasının iki baş eseri, «**Ana** / Pudovkin» ve «**Potemkin Zırhlısı** / Ayzenştayn» olmak üzere sinema tarihine damgasını vurmuş 10 klasik filim var bu ayın programında : Daquin'in büyük bir ustalık ve şiir diliyle perdeye uyarladığı **Baragan'ın Dikenleri,** Meksika sinemasının en iyi yönetmeni Emilio Fernandez'in unutulmaz **İnci**'si, Kazan'ın en iyi üç filminden biri **Cennet Yolu,** İtalyan Yenigerçekçiliğinin öncü filmi **Tutku,** Brooks'un **İnsan Avcıları,** Julien Duvivier'nin 1939'da Venedik Şenliği En İyi Filim Ödülü'nü alan eseri **Gün Sonu,** Polanski'ye dünya çapında üç kazandıran filmi **Sudaki Bıçak** ve nihayet sinema yazarlarına göre kurgu filimlerinin ilkelerini altüst eden bir belgesel başeser: Romm'un **Sıradan Faşizm**'i.

Ayrıca başarılı bir Sartre uyarlaması **(İş İşten Geçti),** Irk ayrımına karşı çevrilmiş daha yeni dört filim **(Kader Bağlayınca, Kızımı Vermem, Masum Suçlu** ve **Beklenmiyen Misafir),** Rouch'un «Sinema-gerçek / Cinéma-Verité» türündeki çok ilginç ve yol açıcı filmi **Bir Yaz Günlüğü** ve son olarak ta Türk Sinemasının son yıllarda verdiği en ilginç ve değişik eser : **Umut.**

Sergilerimiz bu ay daha da ilginç bir diziyle devam edecek. Ocak ayının başlıca iki sergisinin yaratıcıları Türk sanatçıları. Erkal Yavi'nin geniş yankılar uyandıran Fotoğraf sergisi «Kesit»ten sonra ülkemizde ilk olarak Türk afiş sanatçılarının «Sinema Afişleri» sergilenecek. Bir çok ülkenin sinema sanatı ayrıca afişleriyle de değer kazanırken (Polonya, Almanya, Macaristan vs.) bizde ne yazık ki sinema endüstrisi bu alanın henüz farkında bile değildir. Bu serginin onları için de uyarıcı olmasını dileyelim. Bu ay gösterilen filimlerin tartışmaları her hafta ilân edilen günlerde gene düzenli olarak yapılacak. Ayrıca bu tartışmalara ülkemizin kalburüstü sinema yazarlarını da konuşmacı olarak çağırdık. Çağrımıza ilgi gösteren sinema yazarlarının hangi filimlerin tartışmasında hazır bulunacaklarını ayrıca ilân edeceğiz. Öbür yandan geçen yıl «Amerikan Bürlesk'i» konusunda verdiği konferansla çok iyi bir konuşmacı, bilinçli bir araştırma adamı olduğunu (oyun yazarlığının ve oyunculuğunun yanısıra) ortaya koyan Atilla Alpöge bu ay «Irk Ayırımına Karşı Filimler» konusunda konuşacak. Alpöge'nin bu konuya ve şimdiye kadar pek az girilmiş noktalarına devrimci ve bilinçli bir aydınlık getireceğini biliyoruz. Prof. Renzo Milani ise bir edebiyat ve dil bilgini olduğu kadar sanatın öbür alanlarıyla da içli dışlı olan bir sinema dostudur. Konuşma teklifimizi kabul edişinin üyelerimiz için çok yararlı bir fırsat olduğundan kuşkumuz yok.

Bu arada üyelik işlemleri ile ilgili bir noktayı hatırlatmakta yarar görüyoruz Bir çok eski üyemiz bile üyeliklerin «BİR YIL İÇİN» yapıldığını unutmuş görünüyorlar. Dolayısıyla Ocak ayından sonra üye olunca sadece haziranа kadar gösteri izleyebileceklerini, iki aylık izleme haklarının kaybolduğunu sanıyorlar. Bu yüzden de Ocak'tan sonra kayıt yaptırmaya veya yeniletmeye çekiniyorlar. Oysa hep bilindiği gibi Sinematek üyeliği bir yıllıktır. Üye kaydolunduğu günden ertesi yıl o güne kadar gösterileri izleme hakkı doğar. Kaldı ki yeni merkezin olanakları dolayısıyle Sinematek bu yıldan başlıyarak yaz aylarında da gösterilerine devam edecektir.

Yeni yılın sinema sanatı için yüz akı, üyelerimiz için mutlu ve son olarak halkımız için gerçekler doğrultusunda olması dileğiyle.

BARAGAN'IN DİKENLERİ

CIULINII BARAGANULUI. Yönetmen / Louis Daquin. Senaryo / Panait Istrati'nin aynı adlı yapıtından Louis Daquin, A. Tudal, A. Struteanu. Konuşmalar / A. Struteanu. Müzik / R. Palade. Görüntüler / A. Dumaître. Dekor / L. Popa. Giysiler / M. Bortiovski. Ses / L. Iliesco. Kurgu / E. Hart. Oyuncular / C. Berthola, M. Anghelesco, N. Tomazoğlu, N. Chirlea, Ana Vladescu, Florin Piersic, Ruxandra Ionescu, Mihai Berichit. Yapım / Bucureşti Stüdyoları. 1956 Romanya

Filim, Panait Istrati'nin dilimize aynı adla çevrilen ve Varlık Yayınları arasında çıkan romanının uyarlamasıdır. Romanda olduğu gibi Romanya'da Baragan Ovasının çocuklarından birinin küçük Matacke'nin acı öyküsünü anlatır. Her yıl güz aylarında ovada esen güçlü rüzgâr çalıları ve dikenleri sürükleyip götürür. Ovanın yoksul çocukları da adeta geleneksel bir biçimde bu çalılar gibi başka yerlere göç ederek geleceklerini ararlardı.

Olay 1900'ü hemen izleyen yıllarda geçer. Matacke, anası Anika ve babası flütçü Marin Tuna kıyısında güç bir hayat sürmektedirler. Sonunda bir araba balık yükleyip Bükreş'e göç etmeye karar verirler ama Anika hastalanır ve doktorsuzluktan ölür. Baba-oğul yola düşerler. Matake şehre gidip fırıncı olmak istemektedir. Ama yolculuk ağır koşullarla sürer. Bir köyde, Derebeyi'nin yanında çalışan köylülerin arasına katılırlar. Köyde bir de soylulardan kadın vardır. Soylu kadın vaktiyle bir genç köylüyle sevişmiş ama babası onunla evlenmesine izin vermemiştir. Sonunda öldürülmüştür sevgilisi. Bu soylu kadının yanında iş bulurlar. Genç bir kız, Tudoritza onlara yardım eder. Bir gece Marin, Derebeyinin sazlıklarından gizlice saz kesmek isterken yakalanır ve köpeklere parçalatılır. Tudoritza Derebeyinden kaçmıştır. Çünkü Derebeyi, Tudoritza'nın güçlü kuvvetli bir köylü genç olan nişanlısı Tanase'yi kendisinin iğfal ettiği bir kızla evlendirmek istemektedir. Tudoritza sonunda dayanamıyarak sevgilisinin çalıştığı tarlalara yani Derebeyinin tarlalarına döner. Derebeyi'nin yasalarına göre köylüler önce Derebeyi'nin ürünlerini toplayacaklar, sonra kendi ürünlerini toplayabileceklerdir.

Tanase'nin düğünü yapılır. Köylüler düğüne katılmazlar. Derebeyi bir konuşma yaparak köylüleri de orada görmek istediğini söyler. Tudoritza'nın da gelip dansetmesini ister. Bu iş için kahya'yı yollar. Kız ve köylüler bu teklifi reddederler. Tudoritza tek başına köylülerin arasında danseder. Dansa öbürleri de katılırlar. Bu arada kuraklık yüzünden açlık başlamıştır. Çocuklar Derebeyi'nin ambarından un çalarlar. Öğretmenin evine saklamak isterler. Öğretmen önce kabul etmez, sonra razı olur. Derebeyinin yanına değirmenci olarak atanan (aldattığı kızla evlenmesinin mükâfatı oarak) Tanase hırsızlığı görür ama göz yumar.

Köye kurtlar indiği için köylülerin isteği ile Derebeyi bir sürek avı düzenler. Ve kırk köylüye silâh dağıtır. Av sırasında köylülerden biri Derebeyi'ni yaralar. Derebeyi silâh dağıttığı kırk

adamı kendisini yaralayanı ortaya çıkarmaları için tehdit eder. Kurşunu atan Tanase'dir ve öbür köylülerin hayatını kurtarmak için itiraf eder. Derebeyi Tanase'yi öldürtür.

Bu kurban karşıısnda köylülerin öfkesi tıpkı Baragan dikenlerini sürükleyen rüzgâr gibi artar. Derebeyi kaçarak Kıralın kuvvetlerini köylülere karşı kışkırtır. Baragan'daki köyden sadece Matake hayatta kalır. Köyden çıkar, dikenler gibi yeniden yollara düşer.

ANA

MAT. Yönetmen / Vsevolod Pudovkin. Senaryo / Nathan Zarkhi. Maksim Gorki'nin aynı adlı yapıtından. Görüntüler / Anatoli Golovnia. Dekor / Sergey Kozlovski. Oynayanlar / Vera Baranovskaya, Nikolay Batalov, A. P. Çistiyakov. Yapım / Meşrapbom Moskova, SSCB 1926.

1958 Brüksel Dünya Sergisi sinema yazarları anketine göre dünyanın en iyi oniki filmi arasında yer almıştır.

Pudovkin, Rus sessiz sinemasının Ayzenştayn, Vertov ve Dovjenko ile birlikte 4 büyük isminden biri sayılır. İlk başeseri olan «Ana»dan başlayarak Pudovkin sineması, lirik, romantik ve psikolojik, kişisel özellikleri belirgin insanların öyküsünü anlatan bir sinemaya doğru yönelir. Ama bu insanlar, toplumsal bir «prototip» olarak da önem taşırlar. Pudovkin, bir üçleme (trilogie) meydana getiren 3 filminden «Ana»da yaşlı bir emekçi kadının, «St. Petersburg'un sonu»nda asker olan genç bir köylünün, «Asya üzerinde fırtına»da bir Asyalı göçebenin bilinçsel uyanışını anlatır. «Ana», Maksim Gorki'nin ayni addaki ünlü romanından uyarlanmıştır. Ana (V. Baranovskaia), sarhoş bir işçinin cahil karısıdır. Kocasının ölümünden sonra, silâhların oğlu tarafından saklandığı yeri polise ihbar eder. Ancak, çar rejimine karşı savaşan bir militan olan oğlunun polis tarafından yakalanarak mahkûm edilmesinden sonra yaptığı işin yanlışlığını anlar.. Oğlu hapisten kaçmanın bir yolunu bulur, anasıyla bir gösteride buluşur ve çıkan çarpışmada ikisi de can verirler... Bu ünlü filmin en ünlü bölümleri şunlardır: Babanın ölümü, jandarmaların gelişi ve ananın yakarışı, mahkemedeki yargılama ve mahkûmiyet, hapishanedeki başkaldırma, oğulun kaçması ve buz tutmuş bir nehir üzerinde yürümesi, bir nehir gibi akan gösteri yürüyüşü, polisle çarpışma, ananın düşen bayrağı kaldırması, 1917 devrimini çağrıştıran son bölüm

Sinema tarihçisi Leon Moussinac, şu satırları yazdığında herhalde en çok «Ana» filmini düşünüyordu: «Pudovkin'in tipleri basit ve eksiksizdirler, çünkü insanlığın bir «anı»nı değil, insanlığın sonsuz ve önüne geçilmez yanlarıyla tüm gelişimini, serüvenini temsil ederler. Bu karakterler, unutulmazdır, çünkü insanların isteyerek veya istemeyerek herzaman katıldıkları büyük toplumsal olayları ele alan genel tema'ya yakından ve sağlam biçimde bağlıdırlar»..

Buz sahnesi, Gorki'den değil, Griffith'in «Way down east»inden esinlenmiştir. Bu sahnenin yer aldığı son bölümde, «bahar» teması, hapisaneye kaçışı haberleyen bir kâğıtla aynı

zamanda gelir ve buzların çözülmesi tema'sını hazırlar.. Buzlarla kaplı nehirin görüntüsü ise, 1 Mayıs yürüyüşüne doğru koşan kalabalıkların görüntüsünü simgeler... Böylece eylem'e dramatik biçimde bağlanan bir çağrışım (metaphore), bu kısma «lirizm»ini kazandırır ve sessiz sinema çağında kurgunun klasikleşmiş bir örneği haline gelir.

«Ana», yapıldığı 1926 yılından başlayarak bütün ülkelerde «Potemkin» inkine yakın bir etki yapmıştır. Film, 1958'de Brükseldeki ünlü seçimde sinema tarihinin en iyi 12 filmi arasında sayılmıştır...

BİR YAZ GÜNLÜĞÜ

CHRONIQUE D'UN ETE. Yönetmen / Jean Rouch. Senaryo / Edgar Morin ve Jean Rouch / Görüntü Yönetmeni / Roger Morillère ve Raoul Coutard, Jean-Jacques Tarbes, Michel Brault. Oynayanlar / Marceline, Mary-Lou, Angelo, Jean-Pierre, İşçi Jacques ve Jean, öğrenci Régis, Céline, Jean-Marc, Nadine, Landry. Fransa, 1961. Süresi / 90 dakika.

1961 de Cannes Şenliği'nde Uluslararası Sinema Eleştirmenleri Birliği ödülünü kazanan bu «cinéma-vérité» (sinema-gerçek) başeseri bir etnolog (Jean Rouch) la bir toplumbilimci (Edgar Morin) nin işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir. Sinema-gerçek terimi, aslında yanlış bir çeviriyle 1920 lerin ünlü rus sinemacısı Dziga Vertov'un yazılarından alınmıştır. Bununla birlikte «olan»ı, «olurken» çekmek diye tanımlanabilecek bu kuramın en iyi örneklerinden biri, kuşkusuz «Bir yaz günlüğü»dür. Filmin konusu, 1960 yazında Paris'te yapılan bir anketle gelişir: «Mutlu musunuz?». Bu soru yoldan geçenlere sorulur. Daha sonra toplumbilimci Edgar Morin bir psikodram yaratarak soru sorulan kişilerin gerçek kimliklerinin ortaya çıkması için araya girer. Filmin ünlü bölümleri şunlardır: Temerküz kamplarından kurtulan Marceline'in bir 15 Ağustos günü Paris'in boş sokaklarındaki monologu, Mary-Lou'nun itirafları; Afrikalı öğrenciler, Auchwitz kampında nazilerin tutukluların kollarına yaptıkları dövmelerin ne demek istediklerin anlıyorlar; Renault fabrikalarında çalışan bir işçi, işinden evine dönüyor.

Filim, insanları çekimden haberli kıldıktan sonra çekilmiştir. Kamera saklanmaz, tersine anlatılan olayın bir kişisiymiş gibi çalışır. Varlığı filimde yer alan kişilerin bazılarının kimliklerini değiştirir, daha önce hiç sinemada oynamadıkları halde ,onları bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde - «roi yapmaya» yöneltir.

Bu filimin geniş bir biçimde hazırlanmış konusu, gösteriden önce TSD üyelerine dağıtılacaktır.

INCI

LA PERLA. Yönetmen / Emilio Fernandez. Senaryo / **John Steinbeck.** Uyarlama / Emilio Fernandez. Görüntü Yönetmeni / Gabriel Figueroa. Müzik / Antonio Diaz Conde. Dekor / Xavier Torija. Kurgu / Gloria Schoemann. Oyuncular / Pedro Armendariz, Maria Elena Marques, Charles Rooner, Alfonso Bedoya, Juan Gar-

dia. Yapım / Aquila Films. Dağıtım / R.K.O. Ilk gösteri / 12.9.1947 Meksiko. Yapım yılı / 1946.

Ilk filimlerinde umut verici özellikler gösteren ve böylece Meksika sinemasının en önemli yönetmeni olmaya aday sayılan Fernandez, 1945 ve 1946 yıllarında çevirdiği filimlerde başarı sağlıyamadı. Bu dönemde çevirdiği «Bugambila» ve Pepita Jimenez gibi filimlerinde melodramatik toplumsal çevre anlayışının izleri görülür.

Ancak **İnci / La Perla** iledir ki Fernandez'in yıldızı yeniden parladı. Bu filim daha sonraki eserleri de gözönüne alındığında Fernandez'in en iyi filmidir: En dengeli ve en derin filmi. Içeriğin yoğunluğu, yönetmenin melodramatik tik'lerini ve zaman zaman kurtulamadığı «pitoresk olma eğilimini» unutturmakta, yalnızca kendisine özgü bir atmosferin yaratılmasına yol açmaktadır. Filmin konusu John Steinbeck'ten alınmıştır. Steinbeck de bir eski Meksika öyküsünden esinlenmiştir. Mesajı basittir: Zenginlik mutluluk getirmez. Bir Meksikalı çift, kendilerine atalarından kalan muhteşem bir inciyi elerinden almak için her yola başvuran bir yabancı çetenin elinden kurtulmaya çalışır. İnci sembolü apaçıktır. Ve bütün filim, Fernandez'in içtenliğinden kuşkuya düşüren şematizm'den ve demagojiden arınmış etkili bir toplumsal araştırmadır.

«El İndio» takma adıyla anılan Emilio Fernandez 1904 yılında Minerai Del Hondo yakınlarındaki El Seco köyünde doğdu. Meksika sinemasının en önemli yönetmenidir. Anlatımı son derece kişisel, vurguları özeldir. Ve genellikle Meksika'da «Que Vivo Mexico»yu çevirmiş olan Ayzenştayn'ın görüntü geleneğine içten içe bağlıdır. Babası Meksikalı, anası ise yoksul bir kızılderili olan Fernandez çocukluğunu çok ağır koşullar içinde geçirmiştir. Bu yüzden kendi halkının sorunlarını herkesten iyi tanır: Feodal yapının kalıntıları, beyazlarla kızılderililer arasındaki ayrım, birleşme çabaları, Meksika'nın bu yüzyıl başındaki görünüşünü çizen önemli etkenler olmuştur. Fernandez çok genç yaşlarda iç savaşa, ayaklanmalara katılmış, 20 yıla mahkûm olunca da Amerika'ya göç etmiştir. En önemli filimlerini 1943-53 yılları arasında yapan (Flor Sylvestre, Maria Candelaria, La Perla, Enamorada, Rio Escondido) Fernandez 1953 yılında çevirdiği **La Red / Ağa Düşen Kadın** filminin başarısızlığından sonra işsiz kalmış küçük rollerle yetinmek zorunda bırakılmıştır.

CENNET YOLU

EAST OF EDEN. Yönetmen / Elia Kazan. Senaryo / **John Steinbeck**'in romanından uyarlayan Paul Osborn. Görüntü yönetmeni / Ted Mc Cord., Müzik / Leonard Rosenman. Oynayanlar / Julie Harris, James Dean, Raymond Massey, Burl Ives, Richard Davalos, Jo Van Fleet, Albert Dekker, Lois Smith, Timothy Carey, Nick Dennis. Yapım / Warner Bros - Elia Kazan. A.B.D. 1955.

Elia Kazan'ın John Steinbeck'in bir romanından beyaz perdeye uyarladığı bu filmin ana teması Habil ile Ka-

bil'in hikâyesine dayanır. Olay, Steinbeck'in doğum yeri olan, Kaliforniyanın Salinas bölgesinde geçer. Cal Trask, babasına karşı büyük bir sevgi beslemekte, ancak babası büyük oğlu Aron'u daha fazla sevmektedir. Aile çevresinde mutluluğa ulaşamayan Cal, kardeşi Aron'un nişanlısı Abra'da mutluluğu bulur; Abra da kendisine bağlanır. Kardeşiyle çatışmak zorunda kalan Cal, öldüğü sanılan annelerinin hayatta olduğunu ve bir genel ev işlettiğini kardeşine haber verir. Bu olay Aron'u sarsar, baba Trask'a inme iner. Ancak, baba Trask, artık Cal'in kendisine olan bağlılığını anlamıştır.

Cennet Yolu, yönetmen Elia Kazan'ın en önemli filimleri arasında yer alır. Kazan bu filimde özellikle sinemaskopu o zamana kadar erişilememiş bir başarıyla kullanmıştır. Bir söğütün dallarının Cal, Aron ve Abra'nın birbirilerini görmelerini engellediği sahnede, söğütün kıskançlığı temsil etmesinin yanısıra, perdenin iki yanında bırakılan boşluğun kendilerini ayıran kişiyi canlandırması bu sahneyi filmin unutulmaz sahneleri arasına katmaktadır.

Filmin bir özelliği de Elia Kazan'ın James Dean adında, o zamana kadar sinemada tecrübesi olmayan bir oyuncuya baş rolü vermesi ve James Dean'in bu rolde hayatının en başarılı oyununu vermesidir. Cal Trask, zamanımızın yaygın bir tipini beyaz perdeye getirmektedir. Milyonlarca genç Cal Trask'ın öyküsünde, kendi yaşantılarıyla büyük benzerlikler bulmuşlardır. Hele, Cal'ın, babasının sevgisini kazanmak için ektiği fasulyelerin ortasındaki görüntüsü, James Dean efsanesinin «başlangıcını» oluşturmaktadır.

GÜN SONU

LA FIN DU JOUR. Yönetmen / Julien Duvivier. Senaryo / Julien Duvivier. Uyarlama / J. Duvivier, Charles Spaak. Konuşmalar / Ch. Spaak. Görüntüler / Christian Matras. Dekor / J. Krauss. Müzik / Maurice Jaubert. Kurgu / Marthe Poncin. Yönetmen yardımcısı / Pierre Duvivier. Oyuncular / Louis Jouvet (Saint-Clair), Michel Simon (Cabrissade), Victor Francen, Madeleine Ozeray, Gabrielle Dorziat, Gaston Modot vs. Yapım / Régina. Fransa 1939

Bir dinlenme evinde yaşlılık dönemlerini geçirmekte olan eski tiyatro oyuncuları burada gençlik yıllarının entrikalarını, rekabetini ve hayallerini sürdürmektedirler. Bu filim 1939 Venedik Film Şenliğinin en iyi filim ödülünü kazanmıştır.

Filmin geniş özeti gösteriden önce TSD üyelerine dağıtılacaktır.

IŞ IŞTEN GEÇTI

LES JEUX SONT FAITS. Yönetmen / Jean Delannoy. Senaryo ve konuşmalar / Jean - Paul Sartre. Görüntü Yönetmeni / Christian Matras. Müzik / Georges Auric. Oynayanlar / Marcello Pagliero, Marguerite Moreno, Micheline Presle. Yapım / Fransa 1947. Filmin özeti gösteriden önce TSD üyelerine dağıtılacaktır.

POTEMKİN ZIRHLISI

BRONENOSETZ POTEMKIN. Yönetmen / **Sergey M. Ayzenştayn.** Konu / Nina Agadjanova-Choutko (S. M. Ayzenştayn'ın işbirliğiyle). Senaryo, dekor, kurgu / S. M. Ayzenştayn. Görüntü Yönetmeni / Edouard Tisse. Yönetmen Yardımcıları / Aleksandrov, Maksim Strauş, M. Gomorov, A. Levşin ve A. Antonov. Ara yazılar / Nikola Asseyev. Oynayanlar / A. Antonov (Vakulinçuk), V. Barski (Kumandan), Gregori Aleksandrov (süvari). Yapım / Goskino birinci fabrika, S.S.C.B. 1925.

«Dünyanın en iyi filmi»

Bu başlık altında «Potemkin Zırhlısı» Paris'te aylarca afişte kaldı. Amerika'da Sinema Akademisi onu 1926'nın en iyi filmi olarak niteledi ve aynı yıl «Potemkin Zırhlısı» Paris Sanat Sergisi'nde altın madalyayı kazandı. Bütün zamanların en iyi filmi» ünvanı «Potemkin Zırhlısı» tarafından iki kez elde edildi: 1954'te Brüksel Sinemateki'nin düzenlediği referandum'da, sonra 1958 Brüksel Evrensel Sergisi çerçevesi içinde «bütün zamanların en iyi filmleri» yarışması sırasında. «Film Daily»nin başyazısında Maurice Kenn: «Potemkin»in yönetmeni 27 yaşında bir genç adam. Adı Sergey Ayzenştayn. Akılda tutulması gereken bir isim.. Doğuştan sanatçı olan bu rus, nasıl film yapılması gerektiğini biliyor.»

Mimar oğlu, Sivil Mühendislik Enstitüsü ve E.M.C. Akademisi doğu dilleri bölümü öğrencisi olarak, bir asker kaputu ve bir bilgi birikimi ile Ayzenştayn sanata girer.

Ayzenştayn'ın her eseri - inceleme, film, resim ya da konferans - yaratıcısının yaşam'a ve onun temel yasalarına girmek için harcadığı çabaları bir kanıtıdır. Ayzenştayn, «küçük» ve «özel» olanın aracılığıyla, sinemanın hizmet etmek zorunda olduğu «büyük» ve «genel»i göstermek ister: insanın duyguları, zekâsı, ahlâkı.

«Grev», «Potemkin Zırhlısı», «Ekim», «Eski ve Yeni», «Aleksandr Nevski», «Korkunç İvan», insanı ülküleri için, yaşantılarını değiştirmek için çarpışırken gösterdikleri için, dünya sinemasının klâsikleri haline geldiler.

Sergey Ayzenştayn, onları sinemanın gerektirdiği, özel ve pittoresk stil yararına kullanmak için, gerçek bir uzman araştırması gibi, çeşitli sanatların anlatı olanaklarının, çok ayrıntılı çözümlemesini yapardı.

Filmlerinde, görüntü kompozisyonunun, çekim olanaklarının, oyunun, çarpıcı kurgunun oluşturdukları tartımla, olayların genel anlamlarını, yaratıcısının iyi çalışılmış mantığını açığa çıkarmaya yardım eden yeni bir sinema dili yarattı.

Halkının çocuğu idi. Daha sinemaya girmeden, sanatçı yeteneği, ilk yaratış coşkunluğu ve deney adamının ağır başlılığı onda birleşmişti.

«Potemkin Zırhlısı» yeni bir sanatın büyüklüğünü ve gerçek kudretini ortaya koydu.

Daha ilk görüntüden kayaya çarparak kırılan dalga ile, film seyirciyi kapar, götürür. Sağır hoşnutsuzluk, ağır dalgalar gibi - çürümüş et, kurtlu çorbayı yemek istemeyen denizcileri kurşuna dizme emri - yükselir. Ve kayalara atılmadan önce, bütün gücünü

toplayan dalga gibi, kurşuna dizilecek isyancıları örtmekte olan örtü, hafifçe dalgalanır. Birden büyük bir dalga. «Kardeşler...» çağrısı, ateş emrini beklerken, biraz sonra ölecek olanların yerinde bulunabileceklerini daha önce hiç düşünmemiş olanlara yönetiliyor. Gemi doktorunun gözlüğü, küpeştenin üzerinde sallanıyor, bir subayın ayakları bir piyanonun klavyesi üzerinde... Hayranlık uyandıran bir ayrıntı dizisi. Ve gergin kurgu. Zırhlıdaki kısa kavga bölümü, dalgaları kayalara çarptıran fırtınaya benziyor.

Ve yeniden ağır sessizlik... Gemiler sisle çevrelenmiş. Kent sakinleri öldürülen Vakulinçuk'un cesedi çevresinde toplanmak için rıhtıma geliyorlar. Kalabalık büyüyor, ilk yelkenliler «Potemkin»e doğru kayıyorlar bile. Bu, insan sevecenliğinin, kardeşliğin ışınıdır.

Ancak, bu güneş ışınları, sert gölgelerle örtünürler. Askerler, Odesa'nın geniş merdivenleri üzerinde sessizce toplanmış olan halka ateş ederler. Bu sahne çarpıcı, unutulmaz'dır. Gittikçe hızlanan tartımı bütün sinema kişilerinin, bilimsel araştırmalarına konu olmuştur.

Sonra, merdivenlerden inen halkın genel çekimleri ile karşıt olarak ateş etmekte olan askerlerin düzenli ve tekdüze devinimi gelir. Merdivenlerden inmekte olan ana, kollarında öldürülen çocuğu, ikinci derecede önemli gözükürken, derin bir insancıl anlam taşıyan çekimlerdir. Gittikçe hızlanarak merdivenlerden aşağı yuvarlanmakta olan çocuk arabasının neredeyse simgesel bir tablo çizen yakın çekim-çekim kurgusu. Bütün bu bölümler psikolojik gücü o denli kuvvetli bir trajik olay çizerler ki Ayzenştayn kurşunlamanın gerçek bölümünü bir çağrışımla sonuçlandırır: kükreyen taştan aslan.

Ve yeniden sessizlik. Filo, zırhlıya yönelirken, bu dev düzenlemenin her siniri sonuna kadar geriliyor. Zırhlının makineleri döner, çelik yüreği çarpar, başkaldıran bir geminin başkaldıran yüreği... Ve filo ateş etmeden «Potemkin»in geçmesine izin verirken, denizcilerin görkemli «kardeşler...» haykırışı yükselirken, Ayzenştayn, seyircilere doğru gelen geminin pruvasının çok yakın çekimini gösterir.

İşte, «bütün zamanların en iyi filminin» sonu.

Onu bu şekilde nitelendirenlerin ilki Charlie Chaplin'di.

Fransızlar şöyle yazıyorlardı. «Bu dünyada barışın yanında olanlar kardeşliğin yemini olan bu filmin önünde eğilmelidirler... Gerçekçi sanatın en büyük başarılarından biridir... Bütün dünyadaki filmlerin en güzeli, en gerçeği ve en insancılıdır...

Alman basını: «Bu film bir dâhi tarafından yaratıldı, herşey o denli incelik ve sevecenlikle yapılmış ki, seyircinin yüreğini durduran anlar oluyor... Ayzenştayn insanların gördüğü en büyük filmi yaptı» diye yazıyordu...

1950'de seslendirilmiş kopyası piyasaya çıkarılan film yine aynı ilgi ile karşılandı. Bunun üzerine 1955'te Daily Worker Amerika'da şunları yazdı: «Ayzenştayn'ın filminin dünya edebiyatı ve sinemasına yaptığı etkiyi bir daha ansıdık.. Hollywood sinemacıla-

rının Ayzenştayn'ın bu filmine neler borçlu olduklarını belirtmek güç olur.» «Potemkin Zırhlısı»nın bütün dünyada uyandırdığı yankılar bunlar... Kırk yıl önce yaratılmış ve her zaman dünya sinemasının altın stoku olarak kalacak olan filmin yankıları..

ayrıca bkz / Rus sinemasına kısa bir bakış / Rekin Teksoy / Yeni Sinema 2 / sayfa 16, Ayzenştayn / Sorbonne Söylevi / Y. S. 2 / sayfa 20 ve Potemkin Zırhlısının bireşiminde patetik ve organik birim / S. M. Ayzenştayn / Y. S. 10-11 / sayfa 64.

SİRADAN FAŞİZM

OBİKNOVENNIY FAŞIZM. Mihail Romm yönetiminde bir araya getirilmiş sinematografik belgelerin filmi. SSCB 1965.

Ünlü yönetmen ve kuramcı Vertov, 1923'te şunları haykırıyordu: «Devrimci sinemanın gelişme yolu bulunmuştur: Bu yol, oyuncuların başları üstünden ve stüdyoların çatıları üstünden geçerek, hayatın içine, asıl gerçekliğin içine girmektedir...»

Gerçekten, sinemanın bulunuşundan sonra, çok kısa bir süre içinde, yedinci sanatın ticari olanaklarını da anlayan yapımcılar eliyle bir çeşit «filim gerçekliği» uydurulmuş, ve bu yapay dünya milyonlarca seyirciyi çoğu zaman gerçeklerden ayırıp bir düş dünyasına götürerek kullanılmıştır. Oysa Vertov'un dediği gibi gerçek hayatın kendisi etkileyici gücünü her zaman korumuştur. Bu yüzden özellikle son yirmi yılda olayları olduğu gibi perdeye yansıtan filimlerin bir araya getirilmesiyle yapılan kurgu filimleri büyük bir önem kazanmıştır. Frederic Rossif'in, Yannick Bellon'un ve Mihail Romm'un filimleri bütün dünyada geniş yankılar uyandırmıştır.

Romm'un «Sıradan Faşizm»i bu türün belki en başarılı üç eserinden biridir. Filmi meydana getiren ana olayların hepsi, bu olaylar sırasında doğrudan alınmış gerçek belge filimlerine dayanarak düzenlenmiştir. Bu belge filimleri ve aktüalite filimleri bazan bizzat Alman ve İtalyan arşivlerinden, bazan da öbür ülkelerin olaylar sırasında çektikleri sayısız filmin taranmasından çıkarılmıştır. Romm bu filmi yapmak için sadece gösterilmesi 90 saat süren belge filimleri dizisini seyretmiş, eserini bütün bu malzemeyi ayıklayarak meydana getirmiştir.

«Sıradan Faşizm»in içerik yönünden önemi, bir ülkede Faşizm'in nasıl ortaya çıktığını, nasıl önceleri kendisini gizleyen ya da aldatıcı, yanlış, gözleri kapayıcı sözde ülkülerle kurtuluş vaadeden bir politik süreç olduğunu büyük bir açıklıkla gösterişindedir. İkinci dünya savaşını hazırlayan yılların başdöndürücü çılgınlığını açıklayabilmek için bu filmin bazı sahnelerini hatırlamak yeterlidir. Ve günümüzde dünyanın hiç bir yerinde faşizm tehlikesinin bütünüyle ortadan kalkmadığı düşünülürse, filmin ayrıca uyarıcı bir değer taşıdığı da apaçık ortaya çıkar.

Sıradan Faşizm'in sinema dili yönünden de önemli özellikleri olduğunu söylemeliyiz. Kurgu filimleri malzemesinin kötü kullanılışı filmleri kolayca bir yamalı bohçaya ya da bütünlük-

ten, kişilikten yoksun bir kronoloji durumuna sokabilir. Oysa Romm, bu alanda büyük bir ustalık göstererek filme bir ritm, bir duyarlık ve aktüel, organik bir canlılık katmasını bilmiştir.

Mihail Romm, 1901 yılında doğdu. 1918'den 1921'e kadar Kızılordu'da savaştı. Terhis edildikten sonra Moskova Yüksek Sanat ve Teknik Enstitüsü'ne girerek mezun oldu. 1928 - 30 tarihleri arasında bir düzineyi bulan senaryo yazdı. 1931 yılında Yönetmen yardımcısı olarak girdiği sinema alanında kısa sürede kendini gösterdi ve üç yıl sonra ilk filmini çevirdi: «**Pişka**». Son Sovyet sessiz filmi olan «Pişka» dan sonra 1937'de ilk sesli filmini yaptı: «**Lenin Ekim Devriminde**». Daha sonra Sinema Oyuncuları Stüdyo şefi oldu. Ve uzun bir susuştan sonra 1961'de «**Bir Yılın Dokuz Günü**»nü yaptı. 1965'te ise Marcel Martin - Schnitzer'ler çiftinin «kurgu filminin ilkelerini altüst eden eser» diye niteledikleri Sıradan Faşizm'i yarattı.

KADER BAĞLAYINCA

THE DEFIANT ONES. Yönetmen / Stanley Kramer. Senaryo / E. Douglas ve H. J. Smith. Görüntü Yönetmeni / Sam Leavitt. Müzik / Ernest Gold. Oynayanlar / Tony Curtis, Sydney Poitier. Yapım / United Artists. A.B.D. 1958.

Kader Bağlayınca, yapımcı olarak çalıştığı sıralarda birçok ilginç filmin yapımını sağlayan Stanley Kramer'in yönetmen olarak sinemaya başlamasından sonra ilk önemli filmi sayılır.. 1958'de yapılan bu film, «**Bir yabancı gibi**» ve «**Gurur ve ihtiras**» gibi 2 fiyaskodan sonra Kramer'in hertürlü hoşgörüsüzlüğe, bağnazlığa karşı çıkan tezli filmlerinin ilki olarak sinema tarihine geçmiştir..

Kader bağlayınca, nakledildikleri kamyonun bir kazaya uğraması sonucu kaçan biri beyaz (Tony Curtis), diğeri siyah (Sidney Poitier) iki mahkûmun öyküsünü anlatır.. Mahkûmlar, birbirlerinden nefret etmektedirler, ne var ki birbirlerinden ayrılamazlar da... Çünkü bileklerinden zincirle birbirlerine bağlıdırlar. Böylece, kaderleri birbirine bağlı olan bu iki insan, nefretlerini yenmeyi, ortak mücadeleyi öğrenirler.. Film, nefretin nasıl dostluğa dönüştüğünü göstererek gelişir.. Bu dostluk, gerçek bir dostluk olacak, öyle ki, sonunda beyaz mahkûm, yaralı dostunu kendi başına bırakamadığı için kurtuluşa giden trenden atlayacaktır..

Kramer'in filmi, anlatım yönünden sade ve etkileyicidir.. Kramer, bir yandan iki mahkûm arasındaki ilişkileri verirken bir yandan da paralel kurguyla mahkûmları izleyen polis kuvvetlerinin davranışlarını incelemekte, böylece «avcı» ile «av»ın ruhsal gelişmeleri paralel biçimde verilmektedir.. İki mahkûm arasındaki ırk farkının getirdiği önyargılardan doğan nefretin adım adım yerini dostluğa verişi, bir yandan bu ruhsal değişimin bütün nüanslarıyla verilişi açısından heyecan uyandırmakta, diğer yandan ise ırk ayırımının anlamsızlığını güçlü, etkili bir biçimde seyircisine duyurmaktadır.. Kramer'in filmi, ancak biraz fazla şematik olmak, o-

layları ve kahramanlarını vermek istediği mesaj doğrultusunda fazla düz bir biçimde geliştirmiş olmakla suçlanabilir.. Filmin yapıldığı 1950 sonlarının Amerikada ırkçı davranışların özellikle su yüzüne çıktığı ve özellikle güney bölgelerinde bu yüzden çeşitli olayların meydana geldiği yıllar olması, Kramer'in filmine Amerika için ihmal edilmeyecek bir aktüel güç sağlamış ve filmi ırk aleyhtarı filmlerin baş köşesine oturtuvermişti.. Çevrildiğinden 12 yıl sonra Kramer'in filmini daha bir soğukkanlılıkla ele almak ve gerçek yerine oturtmak mümkün olacaktır..

İNSAN AVCILARI

SOMETHING OF VALUE. Yönetmen / Richard Brooks. Senaryo / R. S. Ruark'ın romanından Richard Brooks. Görüntü Yönetmeni / Russel Harlan. Müzik / Miklos Rosza. Oynayanlar / Rock Hudson, Dana Wynter, Sydney Poitier. Yapım / Metro-Goldwyn-Mayer. A.B.D. 1957.

Kenya'da, sömürgecilerden birinin oğlu (Rock Hudson), Mau-Mau şeflerinden birinin oğluyla (Sidney Poitier) birlikte büyütülmüştür. Beyazlarla Mau-Mau'lar arasında çarpışmalar başlayınca arkadaşlıkları yerini düşmanlığa bırakır. Bu arada kabile şefi olan zenci öldürülünce, onun oğlunu büyütmeyi arkadaşı üzerine alır.

Brooks bu konuyu işlerken her iki tarafın da «aşırılıklarına» bir açıklama getirmeye çalışmış, özellikle filmin dengesini bir taraf lehine kaydırmamaya çaba göstermiştir. Mau-Mau'ların hataları olmuşsa, beyazlar da şiddeti çağırmak için her şeyi yapmışlardır. Brooks'un çabalarına rağmen, 1960 yılında Afrikalı öğrencilere gösterilen filim, onların protestolarıyla karşılaşmıştır. Öğrencilerin özellikle tepki gösterdikleri sahne, genç zencinin gök gürlemesinden korkarak kaçtığı sahne olmuştur.

Brooks, özellikle 1950 yıllarında amerikan sinemasının en cesur yönetmenlerinden biri olarak dikkati çekmiştir. Ele aldığı konuların çarpıcılığı, koşulların elverişsiz olduğu yıllarda bile ödün vermez tutumu, filimlerini de olumlu yönde etkilemiş, çağdaş sinemanın çok iyi örneklerini vermesine yardım etmiştir. **Storm Warning**'de ifşa edilen, Ku Klux Klan'ın aşırı sağcılığıdır. **Deadline U.S.A.** / **Gazeteciler Savaşı** ve **Key Largo**'da insan haklarını tehlikeye düşüren ve demokrasi fikrini bile yadsıyan gangsterlik olaylarıdır. Irkçılık Brooks'un birkaç filminde işlenmiştir. **Insan Avcıları, Blackboard Jungle, The Last Hunt, The White Savage** yalnızca siyah ırkçılığı değil, sarı, kızıl ve hatta beyaz ırkçılığı ele almaktadırlar. Brooks Kore savaşını da ele almış ve ortaya savaş aleyhtarı **Battle Circus** ve **Take the High Ground** filimleri çıkmıştır. İki yüzlülüğü **Elmer Gantry**'de, Hollywood'u **The Producer**'de işleyen Brooks, Tennessee Williams'ın iki eserini beyaz perdeye aktarmış **(The Cat on the hot tin roof/Kızgın damdaki kedi** ve **Sweet bird of youth)** ve yazarın Freud'çü tutumuna çok sert bir toplumsal eleştiri eklemiştir. Amerikayı terkettiği zaman, Güney Amerikadaki askerî bir diktatörlüğü **(Crisis),** ya da Kenya'daki ulusal kurtuluş savaşlarını **(İnsan Avcıları)** anlatan

Brooks, günümüz amerikan sinemasının en ilginç yönetmenlerinden biridir.

MASUM SUÇLU

SERGEANT RUTLEDGE. Yönetmen / John Ford. Seneryo / James Warner Bellah ve W. Goldbeck. Görüntü Yönetmeni / Bert Glennon (Technicolor). Müzik / Howard Jackson. Dekor / Eddie Imazu ve Frank M. Miller. Giysi / Marjorie Best. Kurgu / Jack Murray. Oynayanlar / Jeffrey Hunter (Lt. Tom Cantrell), Constance Towers (Mary Breecher), Woody Strode (Sgt. Braxton Rutledge), Billie Burke (Mrs. Cordelia Fosgate), Juano Fernandez (Sgt. Skidmore), Willis Bouchey, Carleton Young, Judson Pratt, Bill Henry, Walter Reed, Mae Marsh, vs. Yapım / Warner Bros adına Willis Goldbeck ve Patrick Ford. Bir John Ford yapımı. A.B.D. 1960.

Güç görünüşüne rağmen, son derece basit bir filim olan «Masum Suçlu» bizi «zenci sorunu»nunun özüne götürür. Bu öz de aslında «Beyazların ırkçılığı» sorununu dile getirir.Linton Kalesinin günlük hayatı kale kumandanının kızının iğfal edilip öldürülmesiyle birden değişir. Kaledeki garnizonun zenci askerler bölüğünün çavuşu olan Braxton Rutledge, kumandanın evinden çıkarken görülmüştür. Daha kendisinden şüphe edilmeden kaçacaktır Rutledge. Bu kaçışını da şöyle anlatacaktır: «Beyaz kadınlar bize sadece dert getirirler» ve «Söz konusu bir beyaz kadın olduğu zaman bir zenci önceden yenik düşmüş demektir». Bundan daha açık sözlü olunamaz. Çavuş Rutledge'in bütün mahkemesi boyunca savcı, sanığın davranışlarına kendisine göre anlamlar vererek onu suçlamaya çalışır. Olaydan sonra Rutledge'in askerî bir harekâttaki örnek davranışı savcı tarafından çavuşun jüri'yi etkilemek istemesi şeklinde yorumlanır. Çavuş'un cesur davranışını göz önüne alacak olan jüri onun hakkında daha yumuşak davranacaktır, savcının ileri sürdüklerine göre. Rutledge suçlu değildir ama binlerce ayrıntı kendisini suçlamaktadır. Daha mahkeme başlamadan çavuşu linç etmek isteyenler salonu dolduracaklar ve gösteride bulunacaklardır. «Masum Suçlu», Ford'un aynı sorunu işleyen bir başka filmi «The Sun Shines Bright»la aynı yıllarda geçer ama soruna bir başka açıdan bakılır ilkinde. Zenciler sadece iyi hizmetçiler değil, aynı zamanda Birleşik devletler ordusunun iyi askerleridirler. İç savaş sırasında ve ondan sonra bile, orduya girmek bir zenci için sınırlı ama kesin bir özgürleşme olanağı demektir. Asker olan zenci, beyazların vesayetinden kurtulmuş demektir: Üniforma herkes için aynıdır. Kaçacak yerde niye geriye döndüğü kendisine sorulduğunda Braxton şu cevabı verecektir: «9. Süvari alayı benim evimdi, gerçek özgürlüğüm ve gururumdu; kaçmış olsaydım pis bir zenci serserisinden başka bir şey olmayacaktım». Asker olarak, zenciler kızılderililerle savaşmak zorundadırlar. Filimde bunları görüyoruz zaten. Bu açmazı şu kısa konuşma açıklar. Bir Apaş'ın mızrağıyla ölüm derecesinde yaralanan bir zenci asker, Rutledge'e şunları söyler: «Beyazların savaşında yer almak-

la aptallık ediyoruz». Arkadaşı kendisine şu cevabı verir: «Hayır, biz sadece onurumuz için savaşıyoruz». Sonunda tecavüz ve cinayet olayının gerçek suçlusu bulunur. Rutledge serbest bırakılır. Mahkemede onu arkadaşı Tom Cantrell savunmuştur: Rutledge'e der ki: «Bana suçsuz olduğunuzu söyleyin, inanacağım». Rutledge'in cevabı şudur: «Siz inansanız bile bir harp divanı asla inanmaz». Filim sorunu çözümlemez tabii. Kalenin doktoruna bakılırsa, cinayeti işleyen adam «soysuz»un (dégénéré) biridir. Zencidir. Mahkeme başkanına göre, asıl suçlu olan beyaz adam. «hasta»dır. Bu iki terimi daha uzun boylu açıklamanın gereği yok. Bellidir ki beyaz adam zenciden değişik bir muamele ile karşılaşacaktır.

KIZIMI VERMEM

ONE POTATO, TWO POTATO. Yönetmen / Larry Peerce. Oynayanlar / Barbara Barrie, Bernie Hamilton, Richard Mulligan. ABD. 1964.

BEKLENMEYEN MİSAFİR

GUESS WHO'S COMING TO DINNER. Yönetmen / Stanley Kramer. Konu ve Senaryo / William Rose. Görüntü Yönetmeni / Sam Leavitt (Technicolor). Müzik / De Vol. Dekor / Robert Clatworthy. Özel etkiler / Geza Gaspar. Kurgu / Robert C. Jones. Oynayanlar / Spencer Tracy (Matt Drayton), Katharine Hepburn (Christina Drayton), Sidney Poiter (John Prentice), Katharine Houghton (Joey Drayton), Cecil Kellaway, Beah Richards, Roy E. Glenn sr., İsabell Sanford vs., Yapım / Stanley Kramer Yapımevi adına S. Kramer ve George Glass (Columbia). ABD 1967

SUDAKİ BIÇAK

NOZ W WODZIE. Yönetmen / Roman Polanski. Senaryo / Roman Polanski, Jerzy Skolimowski, Jakup Goldberg. Konuşmalar / Jerzy Skolimowski. Görüntüler / Jerzy Lipman. Müzik / Krzysztof T. Komeda. Kurgu / Halina Prugar, Maria Karpowicz. Oynayanlar / Leon Niemczyk, Jolanta Umecka, Zygmunt Malanowicz. Yapım / Ensemble Kamera Filmpolski. Polonya 1962. Süresi / 100 dakika.

Gerçek olay, bilinçüstündeki olay, Andrzej (koca) ile Kristin (karısı), hafta sonlarını geçirmek üzere arabayla rıhtıma giderlerken önlerine bir engel çıkmasıyla başlar. Bu engel yolun ortasında duran ve araba burnunun dibinde sert bir fren yapıncaya kadar yerinden kıpırdamayan genç bir çocuktur. Bu sırada arabayı kullanan Andrzej'dir. Frene son anda basarak çocuğu ezilmekten kurtarır. Bu olay film boyunca Andrzej'in sık sık kendini övmesine fırsat verecektir. Andrzej, çocuğu arabaya almak istemez. Oysa Kristin, hem yardım olsun diye, hem de yabancı bir erkek (Andrzej'in deyimiyle bir köpek yavrusu) aralarına katılsın diye çocuğu arabaya bindirmek ister. Kristin isteklerini sözle dile getirmez. Andrzej bu istekleri sezer ve iki kişilikli bir insan gibi hem kendini, hem de Kristin'i oynar. Ama her zaman Kristin'in isteklerini yerine getirir. Andrzej, kendini hep tutarak ince metotlarla genç hasmını gülünç durumlara düşürmeye çalışır. Karı-koca oğlanı arabaya alır-

lar ve yelkenliye giderler. Çocuk bir ara ayrılıp gitmek ister, ama hem onuruna yediremediği, hem de Kristin'e birdenbire bir çeşit hayranlık duymağa başladığı için ayrılmaz. Yelkenlide, hiç denize çıkmadığını, yüzme bilmediğini, yürümekten hoşlandığını söyler. Andrzej ve çocuk arasındaki sessiz, hesaplı mücadele, ilkel özelliğini zekâ oyunları ile kapatarak bütün film boyunca süregider. Kristin, taraf tutmaz, pasiftir, susar, sadece ara sıra Andrzej'i çocuğa karşı daha yumuşak davranması için uyarır. Andrzej'in bu uyarmalara cevabı hep «hadi git de dubaya tutun sen» gibi baştan savıcı sözlerden ibaret kalır. yelkenli'de Andrzej kaptandır. Kristin'le çocuk ise tayfadır. Oğlan, Andrzejin üstünlüğünden ve kendi acemiliklerinden ötürü tedirgindir. Onun zayıf noktasını yakalayıp alayla vurmaya çalışır. Andrzej bir spor dergisinin yazarıdır. Kristin ise müzikoloji tahsil etmiştir.

Andrzej yelkenliyi sazlıklara yöneltir, çocuk ta tekneyi iple çeker. Sonunda tayfa olmaktan bıktığını söyleyip isyan eder. «Torbamı verin, ben gidiyorum» der ama kıyı çok uzaktadır. Kristin kıyıya dönmeyi teklif eder. Andrzej, «Bu çocuk için yolumu mu değiştireceğim» derse de gene de Kristin'in isteğine uyar.

Yelkenlide yemek molası verilir. Çocuk Andrzej'in elindeki saplı çorba kabı ile alay ederek «senin buluşun mu?» der. Andrzej «Al da sen sapsız tası» diyerek sapından tuttuğu çorba kabını çocuğa verince çocuğun eli haşlanır, kap yere düşer, çorba dökülür. Çocuk darılır yemek yemez. Rüzgâr durur. Çocuk kürek çekerken, küreğin birini denize atar. Andrzej «Atla ve al» diye bağırır. Ama çocuk «Yüzme bilmiyorum. Boğulmamı mı istiyorsunuz» diyerek atlamaz. Kristin suya atlar. Bu arada oğlan, sürekli olarak bıçağı ile oynamaktadır. Güverteye saplamak için attığı bıçak Andrzej'in parmakları arasına gelir. Sabrı tükenen Andrzej, çocuğu kolundan yakalar, ama elindeki yanığı görerek bırakır. Kristin'le yüzmeye gider. Bu sırada rüzgâr çıkar. Yelken, çocuğa çarparak suya düşürür. Düşerken bıçağı ister Andrzej. Çocuk bıçağı atar. Andrzej ipi keser ama yelkenli karaya oturmuştur. Hareket etmez. Andrzej, sığ suda ayakta duran oğlana bıçağı geri verir.

Rüzgâr gene durur, yağmur başlar. İçerde otururlar. Andrzej bir oyun oynamayı teklif eder. Çubuklarla oynanan oyunda kim elindeki çubuğu oynatırsa o, bir eşyasını verecek ve ceza olarak istenen bir hareketi yapacaktır. Çocuk kaybeder, bıçağını verir. Andrzej'le çocuk arasında anlamsız bir bıçak oyunu başlar. Kaybedince pabucunu veren Kristin'den çocuk ceza olarak bir şarkı söylemesini ister. Bu sırada Andrzej, Ankara'dan naklen bir boks maçı dinlemektedir. Kristin'in şarkısı «Bir aşkın ölümünü, yenisine başlamanın imkânsızlığını ve boş bir evreni» anlatır. Oğlan bir şiir okur. Şiir de «kulağının dibinde vızıldayan sivrisinek anasının sesidir. Köpüklü dalgalarla kıyıları yıkayan anası beyaz yelkenlerde hışırdar. «Andrzej bir gemici hikâyesi anlatır. «Yerde şişeleri kırarak üstüne atlayan ve kanı tavana sıçrayan bir ge-

micinin hikâyesi».
Yelkenlidekiler yatarlar. Kristin uyumaz. Güverteye çıkar. Oğlanla birlikte ipi tamir ederler. Bu arada bıçak Andrzej'dedir. Çocuk bıçağını ister. Andrzej «Gel, al» der. Aralarında çıkan kavgada bıçak suya düşer. Andrzej çocuğa «Atla al» der. Çocuk öfkelenerek saldırır. Kapışma sırasında suya düşer ve bir daha çıkmaz. Kristin çocuğu aramak için dubaya kadar yüzer. Bulamaz. Oysa çocuk dubanın arkasına kadar yüzmüştür. Kristin çocuğun boğulduğunu sanarak Andrzej'e «Sen bir korkaksın. Polise gitmekten bile korkuyorsun» der. Andrzej, polis çağırmaya gider. Çocuk gizlendiği yerden yelkenliye çıkar ve Kristin'le sevişirler.
Kristin'le Andrzej araba ile dönmektedirler. Kristin, Andrzej'e kendisini aldattığını, korkak ve palavracı olduğunu, çocuğun da onun küçük bir örneği olduğunu söyler. Andrzej Kristin'e inanmaz. Polise gitmekte direnir. Karakola giden kavşağa geldiklerinde Kristin, «Gemici neden cam kırıklarının üstüne atlamıştı» diye sorar. Andrzej «Bir sürü palavra» diye cevap verir.
Ayrıza bkz. Polonya Sinemasında yeni belirtiler / Stanislau Grzelecki / Y. Sinema, sayı 1, sayfa 9 ve Polonya sinemasının yönetmenleri / Tuncan Okan / Y. Sinema, sayı 2, sayfa 30.

UMUT

Yönetmen / Yılmaz Güney. Senaryo / Yılmaz Güney. Görüntü Yönetmeni / Kaya Ererez. Müzik / Arif Erkin. Kurgu / Şerif Gören. Oyuncular / Yılmaz Güney, Gülsen Alnıaçık, Tuncel Kurtiz, Osman Alyanak. Yapım / Güney Film. 1970.
Yılmaz Güney'in son yönettiği filim «Umut», ülkemizin sinema sanatı gelişmesinde bir kaç yönden önemli katkıları olan bir eserdir. Bilindiği gibi yerli yapımın daha ilk yıllarında sanat düzeyinin ve ülke gerçeklerinin altında ya da dışında bir kalıplaşmaya giden «Yeşilçam» sineması çeşitli kişisel, ekonomik, teknik ve geniş anlamda toplumsal nedenlerle bu kalıpları bir türlü kıramamış, hatta daha da umutsuzluk verici bir düşüşe kendini kaptırmıştır. 1950'den sonra bazı yönetmenlerin gerçekçi ve sanatçı kaygıları taşıyan az sayıda filmi de bu grafiği tersine çevirmekte yeterli olamamıştır. Bunda, söz konusu yönetmenlerin filimlerinin «uzlaştırıcı» oluşunun, köklü bir atılıma yeterli olmayışlarının da rolü vardır. Ancak nedenler ne olursa olsun, ulusal filim sanatı 1960'lardan sonra gerçek bir bunalım içine girmiştir.
İşte «Umut», bütün bu elverişsiz koşullar ve umutsuz görünen ortam içinde «ticari sinema»nın zorladığı kalıplara başkaldıran, hiçbir taviz vermeden ülke gerçeklerine bir noktasından eğilen, sorumlu bir sanatçının kaygılarını taşıyan bir eser olarak ortaya çıktığı için önemlidir.
Adana'da yoksul bir faytoncu ailesinin yaşantısına bütünüyle «belgeci» bir anlayışla eğilen, filim piyasasının ucuz etkileme yollarına başvurmaksızın gücünü gerçek yaşantıdan alan bu filim, bu özellikleriyle Yeşilçam dışında yavaş yavaş gelişen bağımsız sinema hareketiyle de önemli ya-

kınlıklar göstermektedir. Yeşilçam dışındaki bağımsız sinemanın ilk amacı hiç kuşkusuz «iş filimlerinin» çizdiği yapay, uydurma dünyanın yerine ülkenin gerçeklerini ve gerçek yüzlerini koymaktır. İşte «Umut» teknik ya da sinematografik değeri ne olursa olsun herşeyden önce bu anlayışa yatkın bir filim, gerçek yaşantıdan bir kesittir.

«Umut»un bu özellikleri bir yandan aydınların, gençliğin ilgisini olumlu anlamda çekerken öbür yandan da 1930 ların kalıpları içinde sıkışıp kalmış «Sansür»ün olumsuz ilgisini çekmekte gecikmedi. Merkez Filim Kontrol Komisyonu filmin gösterilmesini yasakladı. Bu arada «Umut», şenliklerde ödüller kazandı, hakkında sayfalarca olumlu yazı yayınlandı ama ülke gerçeklerinin olduğu gibi gösterilmesinden korkan sansür bütün bu gelişmeye kulaklarını tıkadı. Sonunda Güney'in Danıştay'da açtığı yürütmenin durdurulması davası «Umut» lehine sonuçlandı.

Filmin sinema değeri, gerçeği anlatma gücü, görüntü, diyalog, kurgu başarısı üzerinde, okurlarımızı önyargılara götürmek dileğinde değiliz. Sadece, gerçekçi özellikleri, Yeşilçam standartlarından ayrılan yapısı ve üzerinde bunca konuşulan bir filim oluşu dolayısıyla ve özellikle kendi ülkemizin ilginç bir yapıtı olduğu için «Umut»u yeniden ve dikkatle seyretmenin bir sinemasever için sonsuz yararları olduğuna inanıyoruz.

TUTKU

OSSESSIONE. Yönetmen / Luchino Visconti. Senaryo / **James Cain**'in «Postacı kapıyı iki kere çalar» romanından uyarlayanlar / M. Alicata, Antonio Pietrangeli, G. Puccini, Giuseppe de Santis, Luchino Visconti. Görüntü yönetmeni / Aldo Tonti, D. Scala. Dekor / G. Franzi. Müzik / G. Rosati. Oynayanlar / Massimo Girotti, Clara Calamai, Juan De Landa, Elio Marcuzzo. Yapım / I.C.I. / İtalya, 1942. Süresi / 112 dakika.

Ossessione, cinsel tutkunun yıkıcı gücünü anlatan bir filimdir. Yol üstü hanlarından birine bir gün bir adam gelir, işçi olarak kaydolur, birkaç gün handa kalır ve hancının karısına tutulur. Bu tutkusu karşılık görür ve ikisi birlikte kaçmaya karar verirler. Fakat yarım saat yolculuktan sonra kadın geri döner ve adam tek başına yoluna devam eder. Birkaç hafta sonra hancıyla karısı yakın kasabalardan birinde gene adama rastlarlar. Hancı hiçbir şeyden habersiz, adama onlarla birlikte tekrar geri dönmesi için ısrar eder. Dönüş sırasında iki sevgili özellikle kadının kışkırtması sonucu yaşlı hancıyı öldürüp kaza süsü verirler. Biraz huzursuz, birlikte işletmeye karar verdikleri hana yerleşirler. Karşılıklı olarak duydukları güvensizlik ve rahatsızlık duygusu gittikçe büyümektedir. Kadın, kocasına ait hayat sigortasının parasını alır. Genç adam ise, kadının para hırsını tatmin için bu kez kendini kullandığı duygusuna kapılır. Öc almak için de bir başka kızla ilişki kurar. Ama polis tarafından arandığını öğrenince kaçar. Yakalanma korkusu sevgilileri yeniden bir araya getirir. Tutuklanmamak için yeniden kaçarlar. Kadın kazada ölür.

Visconti, sinema serüvenine ünlü İtalyan romancısı Verga'nın bir uyarlaması ile başlamak istemişti. Ancak faşist İtalyan sansürü buna izin vermedi. Sonunda yönetmen bir Amerikan romancısının, James Cain'in polisiye eserini perdeye uygulamak zorunda kaldı. Romanın asıl adı «Postacı Kapıyı iki Kez Çalar»dır. Ancak Visconti bu basit romandan çok özgür bir biçimde yararlandı. Ve ortaya çıkan filim yenigerçekçiliğin ilk büyük filmi oldu. Fuhuş ve yoksulluk sahneleri dolayısıyla faşist sansürün büyük saldırılarına hedef oldu. Filim bir ara yasaklandıysa da söylentiye göre Duce'nin bizzat kendisinin emriyle serbest bırakıldı.

HUMPHREY BOGART

Amerikan sinemasının unutulmaz ve büyük yıldızlarından olan Bogey, 25 aralık 1900'de New York'ta doğdu ve 14 Ocak 1957'de Los Angeles'te öldü. Bogey kuşkusuz sinemanın en sürekli mitoslarından biridir. 57 yaşında öldüğü zaman bütün yeryüzünün seyircileri yakın bir dost kaybetmenin acısını duymuştur. Sinemanın emektar oyuncusu Bogart - Broadway'de 13 yıl, Hollywood'ta 22 yıl - kendine özgü fiziği, esrarlı gülümseyişiyle genç kızların sevgilisi idi. Açıksözlülüğü ile para babası filim yapımcılarını titreten Bogey, yeri geldiğinde şöyle sözler söylemekten de çekinmezdi: «Sekiz kadeh viski yuvarlamadan kendimi toparlıyamam...», «Spor hakkında düşüncelerim mi? Şöyle: Bir gün John Huston'larda bir grapefruitla futbol oynadım. Sabahın ikisiydi ve biz körkütük sarhoştuk...».

Bogart'ın yürekli ve atılgan ahlâk anlayışı adeta Hollywood'un en dürüst bilincini oluşturmuştu. Bogart, Laureen Bacall'la birlikte sinemanın sonradan yıkmayı başaramadığı en olağanüstü ve örnek çiftini meydana getirdi. New York'lu zengin bir doktorun oğlu olan Bogey, Riverside Drive rıhtımlarında başıboş dolaşmayı severdi. Girdiği bütün okullardan kapıdışarı edilmişti. Onaltı yaşında, kendi deyimiyle «savaşın büyük bir şaka olduğu yaşta» Bogart deniz kuvvetlerine yazıldı. İlk görevi Santa Olivia muhribinde idi. Ve bu görevi sırasında aldığı küçük bir yara - üst dudağındaki ünlü iz sonradan onun en sevilen özelliklerinden ikisinin nedeni oldu: Garip gülümseyişi ve hafif cızırtılı konuşması... 1920 yılında bir tiyatro topluluğunun başına geçti. Ünlü tiyatro eleştirmeni Alexandre Woolcott'un o yıllarda Bogart için verdiği yargı şöyle: «Oyuncu olamaz...». 1930'dan itibaren Hollywood'ta bazı filimlerde rol aldı. Ama oyuncu olarak bu alana gerçek girişi, Broadway'de başarı kazanan bir oyununun «The Petrified Forest»in filme alınışıyla oldu. Daha sonra Edward G. Robinson, James Cagney ve George Raft gibi ünlü «heavy» (ağır sıklet) oyuncuların yanısıra aynı türden roller aldı. Ancak Bogey mitosunun doğuşu, John Huston'un sahneye çıkışını bekledi denebilir. Senaryocu ve yönetmen Huston, senaryosunu yazdığı ve Walsh'ın yönettiği High Sierra'da Bogart'a bir rol verdi. Sonra da ilk filmi «Malta Şahini»nde ondaki oyuncu yetilerini ortaya çıkararak «yıldız» katına yükseltti. Bogart'ın

ünü bir süre sonra çevirdiği Casablanca/1942 ile yaygınlaştı. Üç kez evlendi ama mutlu olamadı. Dördüncü evliliğini Laureen Bacall'la yaptı. Daha doğrusu Bacall, sinemanın bu çok tutulan ama değişik tipini kendine bağlamayı başardı. Henüz evlenmeden önceki ortak filim çalışmaları sırasında bir gün Laureen Bacall ona, «beni istediğin zaman ıslık çal» demişti. Evlenme töreninde Bogey Bacall'a altın bir düdük armağan etti. Birlikte çevirdikleri filimler arasında en ünlüleri «**Büyük Uyku**», «**Gece Yolcuları**» ve «**Key Largo**»dur.

Bogart 1947'den sonraki yıllarda en önemli filimlerini çevirdi. **Altın Hazineleri The Treasure of Sierra Madre**' de altın arayıcısı, **Gazeteci Savaşı / Deadline U.S.A.**'da sorumluluk sahibi bir gazeteci, «**The Caine Mutiny**»de hasta bir deniz subayı olarak zengin oyunculuk yetilerini çok değişik tiplerde ortaya koydu. Özellikle **Afrika Kıraliçesi / The African Queen**'de bu yetileri tam olarak yerine oturttuğu söylenebilir. Bu filim ona 1952 yılının Oscar armağanını haklı olarak kazandırdı.

Bogart'ın trençkotuna gömülmüş yüzü, içe çökmüş gözleri, buruşuk özel detektif şapkası, ezik yüz hatları, her şeye boşveren tavırları artık öylesine yerleşmiş, halkın malı olmuştu ki bu görüntüyü kendisi bile silemezdi. «Gece kulüplerinin Boris Karloff'uyum ben» derdi. Ve «sağlıklı görünüşlü kişilere hiç güvenmediğini de» açıkça söylerdi. Hollywood'un ünlü «Star Sistemi», Amerikan Sinema endüstrisinin korkunç düzeni, pin-up kızlarının ticareti konularında verdiği demeçler birer bomba gibi patlardı. Genç oyuncuları, yetenekli yönetmenleri desteklerdi. Holmby Hill'deki evinde dostlarıyla kurduğu «Fare sürüsü çetesi / The Rat Pack Gang» Hollywood'u sarsan bir çeşit anti-sosyal bomba idi. Şimdiki Sinatra Çetesi bu topluluğun sönük bir kopyasından başka bir şey değil. Bogey kişiliği ölümünden bu yana daha da önem kazandı.

DE YAYINEVİ YILIN ANTOLOJİSİNİ SUNAR

MEMET FUAT'IN SEÇTİKLERİ

TÜRK EDEBİYATI 1971

Türk edebiyatının bir yılını en güzel şiirleri, kısa hikâyeleri, eleştiri yazılarıyla elinizin altına getiren antoloji.

★

DE YAYINEVİ, VİLÂYET HAN, CAĞALOĞLU

Filim 71

dünyanın en iyi 12 filminden biri

ANA

pudovkin